

ОЩЕ ДАННИ ЗА ПРЕВОДА/РЕДАКЦИЯТА НА ТЕКСТА „СЛОВТО ХРИСТОВО НА ГОРАТА“ (МТ. 5: 8) – В ПОДКРЕПА НА ЕДНА ХИПОТЕЗА

Диана ИВАНОВА

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

E-mail: dpivanova@abv.bg

ADDITIONAL DATA ON THE TRANSLATION / EDITING OF THE TEXT *THE SERMON ON THE MOUNT (MATTHEW 5: 8)* (IN SUPPORT OF A HYPOTHESIS)

Diana IVANOVA

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

E-mail: dpivanova@abv.bg

ABSTRACT: This article presents some additional data (orthographic and linguistic) for corroborating a hypothesis about the authorship of the translation / editing of the unattributed text *The Sermon on the Mount (Matthew, chapters 5-8)* of the schoolbook *The Abridged Gospel* (1862) by V. Stoykov in his dissertation thesis (2017). In it the author arrives at the conclusion that, first, the text is part of the whole translation prepared by P. R. Slaveykov of the New Testament, ordered by the two bible societies – the British and Foreign Bible Society and the American Bible Society, and second, that it is the only one preserved in its authentic (unedited) version. The documentary facts that are pointed out and the logical associations ensuing from the conducted textological analysis corroborate the veracity of the first part of the hypothesis (that the excerpt is part of Slaveykov's translation of the New Testament), but at the same time there are indications that changes have been made. Through a complex orthographic, spelling and linguistic analysis of Slaveykov's manuscripts and printed editions a core of systematically used linguistic rules in his whole literary practice were detected. The usage of the greater part of these rules in the excerpt at hand from Matthew, ch. 5: 8 (1862) shows that it stands very close to the rules P.R. Slaveykov uses, but the spelling does not correspond entirely to Slaveykov's spelling system, but there are deviations in certain rules. This gives us ground to assume that the printed version was not presented entirely in the original, therefore, it was corrected and probably edited.

KEYWORDS: gospel, translation, editing, hypothesis, new factual data, counterfactual analysis.

В настоящата статия се изнасят допълнителни данни (ортографични и лингвистични) за потвърждаване на една хипотеза¹ за авторството на превода/редакцията на неатрибутирания текст „Слово-то Христово на горж-тж“ (Мт, гл. 5–8) в учебната книжка „Съкращение на Евангелие-то“ (1862)². В нея авторът стига до заключението, че текстът е част от подготовения от П. Р. Славейков цялостен превод на Новия завет по поръчка на двете сътруднически си библейски дружества – Британското и чуждестранно библейско дружество (съкр. БЧБД) и Американското библейско дружество (АБД).

Докато за историята на преводаческата дейност върху *Стария* и *Новия завет* са запазени достатъчно документи от архива на двете дружества, които В. Стойков използва и компетентно анализира, за съставителството и превода на текста на разглежданата тук учебна книжка липсват преки данни. Съществуват обаче исторически сведения, че нейното съставяне е свързано с подготовката на новата преводна версия на новозаветния текст³, като двете дейности вървят паралелно. В тази насока В. Стойков привежда документално потвърдени данни от архивите на АБД, а именно: срещата на двамата американски мисионери А. Лонг и Е. Ригс с П. Р. Славейков в Трявна в края на 1861 г. и поканата им към него да подготви за отпечатване целия текст на *Новия Завет*; състоялата се проверка от Н. Михайловски в началото на 1862 г. на преведения от П. Р. Славейков текст, който, преписан на чисто, е изпратен в Цариград, за да бъде сверен с оригиналните източници от Е. Ригс и одобрен за отпечатване; забавянето на редакцията на текста поради заболяването на Ригс и отпътуването му за САЩ за лечение (Стойков, 2017, с. 27–28).

¹ Изказаната хипотезата е на Венцислав Стойков в неговия дисертационен труд „Преводната рецепция на Библията на новобългарски език през XIX век“, глава пета (вж. Стойков, 2017, с. 26–32).

² Вж. пълните данни на учебното пособие „Съкращение на Евангелие-то“ за ползж на български-ты училища“. Цариградъ. Въ книгопечатницж-тж на А. Минасова, 1862.

³ След превода на Неофит Рилски, направен също по поръчение на БЧБД и отпечатан през 1840 г.

По време на срещата на двамата мисионери със Славейков в Трявна освен обсъждането на работата върху новата версия на цялостния новозаветен текст А. Лонг споделя и идеята успоредно с това да се подготви и издаде учебна книжка за българските училища с важни моменти от живота на Исус Христос. За разлика от вече готовия новозаветен текст, но все още неминал през окончателното сверяване на преводната версия на Славейков с първоизточниците от Е. Ригс, малката по обем учебна книжка (94 с.) се отпечатва в много кратък срок – още през 1862 г., със заглавие: „Съкращение на Евангелие-то за ползж на български-тѣ училища“. В тази книжка като отделно приложение е поместено и горепосоченото „Слово-то Христово на горж-тж“ (Мт. 5: 8).

Наред с изнасяне на историческите обстоятелства В. Стойков извършва и текстологичен анализ, който му дава основание да изкаже хипотезата, че текстът е на П. Р. Славейков и че той представлява единствената автентична част от изпратения на мисионерите в Цариград Славейков превод на Новия Завет (1862 г.)⁴, преди да започне редакционната дейност на създадената в началото на 1864 г. Преводаческа комисия по подготовката за отпечатването на целия новозаветен текст в състав: Хр. Сичан-Николов, П. Р. Славейков, А. Лонг и Й. Ригс (Стойков, 2017, с. 29).

Посочените документални факти и произтичащите от направения текстологичен анализ логически връзки в основни линии подкрепят достоверността на тази хипотеза, но същевременно се забелязват индикации, главно от правописен и лингвистичен характер, че върху текста са правени промени, преди всичко се откриха отклонения от познатия ни правописен модел на П. Р. Славейков, използван в излезлите по-късно печатни издания: второто издание на книжката (1865) и *Новия Завет* (1866). Научният ми интерес към този въпрос се засили и поради факта, че съм изследвала подробно новобългарските преводи на Библията в текстологичен и лингвистичен план и съм запозната с книжковните идиомы на преводачите и с правописа им (вкл. и на П. Р. Славейков) (най-пълно представени в Иванова, 2002).

Наличието на оригинални Славейкови ръкописи (или чернови) на първоначалния му превод, както и на предпечатната версия на новозаветния текст биха дали веднага отговор на въпроса, но уви, такива липсват, което ме подтикна да издира подходящи източници, от които да сменя данни за практикувания от Славейков правописен модел по времето, когато е правен преводът, а за сравнение и на негови текстове, създадени преди и след това. За по-голяма обективност на данните се насочих към ръкописни текстове⁵, като такъв открих в Държавния архив в Габрово, където се съхранява много ценен ръкопис на Славейков – превод на драмата на видния сръбски писател Йован Стерия Попович „Невиностъ или Светиславъ и Милева: Жалостно позориште. У петъ дѣйствиѣ“ от 1848 г. Ръкописът е особено ценен с това, че илюстрира ранния период на книжковната дейност на преводача и характера на неговия книжовен идиом и правопис – данни, които са важни за сравнение с по-нататъшната му книжовноезикова и правописна практика и настъпилите промени в нея, в т.ч. и като доказателствен материал по въпроса за автентичността на разглеждания Славейков текст.

Сравнението на правописните особености на ръкописа от 1848 г. с други ръкописни материали на П. Р. Славейков⁶ (факсимиле със записани народни умотворения около 1848–1849 г.; тетрадки; писмо от Петко Рачев Славейков до свещеник в Трявна и други архивни единици от Столична библиотека, от къщата музей на Петко и Пенчо Славейкови – вж. по-долу данните за източниците) и особено отпечатаните писма на Славейков⁷ в *Сборника за народни умотворения, наука и книжнина* (Славейков, 1904, с. 1–219) потвърдиха системността в

⁴ Тази първоначална Славейкова версия на Новия Завет не е отпечатана, но нейният текст се подлага на сверяване с основните гръцки източници (TR и преводната версия на Н. Вамвас, А. Лаундс и Николаидс от 1850) (Стойков, 2017, с. 35).

⁵ Причината да се използват ръкописи се налага поради факта, че в ранното ни книгопечатане отпечатаният текст не винаги е отразявал изцяло автентичния авторски правопис по различни причини, вкл. и чисто технически (липса на отделни специфични букви в реkvизита на печатната машина).

⁶ Използвани са дигиталните архиви на посочените институции.

⁷ Писмата са до Цветко Недев, учител в Габровското училище и близък приятел на Славейков, с когото поддържа дългогодишна кореспонденция – около пет десетилетия. Те са предоставени на Министерството на народното просвещение от наследниците на Цв. Недев и по-късно отпечатани в *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина* (Славейков, 1904, с. 1–219).

употребата на определени характерни за неговия правопис особености. Изключително полезен източник за съпоставка се оказва второто издание на „Съкращение на Евангелие-то за ползж на български-тѣ училища“ от 1865 г., чийто текст не е използван за сравнение от В. Стойков. Съпоставката с други печатни Славейкови текстове от 60-те и 70-те години на XIX век и констатацията за наличието на посочените правописни норми допринесоха също за изясняването на въпроса за авторството.

В процеса на анализа се взе под внимание и фактът, че двете библейски дружества прилагат определени преводачески методи, а също и изисквания към преводачите да се съобразяват с актуалната книжовноезикова ситуация и съответно да използват най-авторитетните правописни модели. Това се забелязва и в практикуването от преводачите модели, които с всеки нов превод се актуализират. Например в превода на *Новия Завет* Неофит Рилски прилага собствения си кодификационен модел (Иванова, 2002, с. 303), представен в *Граматиката*⁸ му. В превода на *Стария Завет* К. Фотинов използва също Неофитовия модел, което се вижда в отпечатаните в Цариград книги Псалтир (1855) и Битие (1857), но при редактирането на Фотиновия превод на целия старозаветен текст от Хр. Сичан-Николов, излязъл в три части (1860, 1862, 1864), Неофитовият модел е заменен с правопис, представен в излезлите нови граматика – на Богоров (1844, 1848)⁹ и на Й. Груев (1858).

В правописната практика на Славейков във времето също се забелязват известни промени – актуализация на азбучния състав и изхвърляне на някои букви, промяна на отделни правописни правила, но се откроява едно ядро от постоянни, системно използвани норми във времето, които могат да послужат като индикатори за принадлежност към Славейковия книжовен идиом.

Сравнявайки правописа на ръкописа на Славейков от 1848 г. с правописната му система, която познаваме от по-късните му печатни издания, виждаме, че една основна част от тях се повтарят. Правописът в ръкописа от 1848 г. е компилативен, повлиян от различни източници, напр. от *Граматиката* на Ив. Богоров (1844) е заимствано правилото за падежното разграничение на имената от ж. р., ед. ч. във вин. падеж (Богоров, 1844, с. 37)¹⁰, окончание **-тѣ** при имената в мн. ч.; употребата на окончанията **-мы** и **-хмы** (съответно за презенс и аорист) като правило е изведено също от Богоровата граматика (прежалимы, не можимы, изгубимы), етимологична употреба на буквения знак **ѣ**, на знака на голямата носовка **ж** в кореновите морфемии и в глаголните окончания за презенс и аорист и др. Наред с посочените прилики се забелязват и различия с Богоровите правила, напр. при членуването на съществителни от м. р., ед. ч. (у Славейков народъ-тѣ, у Богоров народжѣ) и неетимологичното изписване на **ж** в групите **-рж**, **-лж** / **-жр**, **-жл** у Богоров, а у Славейков – отразяване на метатезата и спазване на етимологията при изписване на групите **-ър**, **-ъл** / **рь**, **-лъ**, **-ър**, **-ъл** / **рь**, **-лъ** съответно с **ъ** или **ь**, както е по правилата на Търновската школа.

Някои от правилата, към които се придържа П. Р. Славейков в края на 40-те години (взети главно от Богоровите граматика), съвпадат и с нормите на Пловдивската книжовна школа: разширените форми на прилагателни и други части с атрибутивна употреба, завършващи на **-ый** / **-ій**, отбелязване на падежните форми при имената от ж. р. в ед. ч. в косвен падеж, срв. напр. жена (им. п.) – видях женж-тж (косв. п.), както и падежното разграничаване на имената в м. р., мн. ч. – книжници-тѣ, небесны-тѣ; употреба на **ж** в суфикс **-нж** при глаголите в сег. време и окончание **-хж** при аористните глаголни форми за 3 л., мн. ч.

Славейковият правопис е повлиян и от практиката на Н. Михайловски (по времето, когато учи в „даскалоливницата“ в Елена, а и по-късно, когато по едно и също време двамата са учители в Търново), употребявайки буквите **ж** или **ѣж** след твърда/мека съгласна в глаголните окончания в презенс в 1 л., ед. ч.: четж, но да помыслѣж, а също и при глаголни форми от I спр. в същите позиции, но след гласна: чуѣж. Друга устойчива норма в правописа на П. Р. Славейков

⁸ Славяноболгарска граматика, Крагуевац, 1835 г.

⁹ Първичка българска граматика, Цариградъ, 1844; Първичка българска словница, Цариградъ, 1848.

¹⁰ За отбелязване е, че това правило за първи път е въведено от Васил Ненович, инициатор за създаването на Брашовското филологическо дружество, в своя „Буквар за децата на славенобългарскиет народ“, Буда, 1826 г. (Иванова, 2012, с. 116), а по-късно то е утвърдено и в правописната система на Пловдивската книжовна школа.

през цялата му творческа дейност, регистрирана още в ръкописа от 1848 г., е употребата на енклитичната местоименна форма **ся** (изписвана първоначално с варианти – **я** и **а** в ръкописа).

От Н. Михайловски Славейков заимства и контаминираната форма (съчетание от разширената форма **-ий + тъ** при членуването на прилагателни, редни числителни, причастия, местоимения с атрибутивна употреба (тя не присъства обаче в Момчиловата граматика). Именно тази специфична форма се превръща в компонент, който индивидуализира Славейковия правопис и чрез който той става разпознаваем (в комбинация и с всички други посочени норми).

Употребата на по-голяма част от тези норми в разглеждания откъс от Мт. 5: 8 в изданието от 1862 г. показват, че текстът стои много близо до правилата, с които си служи П. Р. Славейков в писмената си практика. Но в отпечатания откъс (а системно и в цялата книжка) правописът не съответства изцяло на Славейковата правописна система, а се наблюдават отклонения при отделни норми. Това дава повод да предположим, че печатната версия не е предадена в първичния ѝ вид, съответно в нея има коректорска, а вероятно и редакторска намеса.

Наистина, както отбелязва и В. Стойков (Стойков, 2017, с. 27), подготовеният от Славейков текст на *Новия Завет* е минал през проверката на Н. Михайловски и той е нанасял корекции по него, но те едва ли са били от графично или правописно естество, тъй като самият Славейков следва модел, който е почти идентичен с правописа на Н. Михайловски¹¹, един от създателите на Търновската книжовна школа (съвместно с Ив. Момчилов). Тази промяна при предпечатната подготовка на текста би могъл най-вероятно да извърши Хр. С.-Николов (по поръчка на А. Лонг¹²), който по това време е бил в Цариград, зает с редакцията и работата по отпечатването на Фоотиновия превод на *Стария завет*. Допускаме, че с бързината, с която е отпечатана книжката (няколко месеца след предаването на прегледания от Н. Михайловски ръкописен текст на целия *Нов Завет*), коректорската намеса не е била мащабна, ако се съди по правописните промени. Основно е използван Славейковият правописен модел, с изключение на отделни правила: вм. определителния член за мн. при същ. имена **-тъ**, който използва Славейков, се употребява **-ти/-ты** (тази норма се препоръчва от Пловдивската книжовна школа, чийто модел е разпространен в книгопечатането в Цариград по това време¹³), същата норма **-ты** е използвана и в отпечатания първи том на *Стария Завет*, 1860). Това също е довод в полза на предполагаемата редакторска/коректорска намеса на Хр. С.-Николов. Запазила се е обаче по недоглеждане една форма с **-тъ**: всички-тъ (1862, с. 92), което издава нейното присъствие в първичния Славейков текст, където вероятно тази норма е била системно използвана.

Но най-ярката специфична особеност, която прави Славейковия правопис разпознаваем, е контаминираната форма между разширеното окончание **-ий-тъ** при прилагателните. Наличието на точно тази специфична особеност в разглеждания текст „Слово-то Христово на горж-гж“ при членуването на прилагателни и други части с атрибутивна употреба – ближний-тъ, лукавий-тъ (с. 88), другый-тъ (с. 90), която системно присъства в печатния текст на книжката от 1862 г., експлицира авторството на Славейков и е доказателство, че в основата му лежи неговият първичен ръкописен текст, но с някои промени.

Междувременно с връщането на Е. Ригс работата върху подготовката на целия Нов завет за отпечатване се възобновява, като в началото на 1864 г. се съставя Преводаческа комисия с членове П. Р. Славейков, Хр. Сичан-Николов, А. Лонг и Й. Ригс. Комисията започва редакционна работа върху първоначалния пълен новозаветен текст на Славейков, като още в началото на 1865 г. завършва подготовката на *Новия Завет* за печат. В тази същата година се преиздава и книжката „Съкращение на Евангелие-то“ (отново в Минасовата печатница в Цариград), като се пренася и новата редакция. Няма съмнение, че текстът в учебната книжка от 1865 е редактиран основно от самия Славейков (който е натоварен да работи и по целия текст на *Новия Завет*), но и съгласно процедурите за задължителна текстологична и езикова проверка с оригиналите от страна на Преводаческата комисия (най-вече от А. Лонг и Й. Ригс). Но наред с основната преводаческа/редакторска работата по *Новия Завет*, на Славейков е била поверена езиково-стилистичната обработка на текста на цялата Библия, както и изборът на правописния

¹¹ Н. Михайловски и Ив. Момчилов са създателите на Търновската книжовна школа.

¹² А. Лонг се е занимавал и с организацията на издателската дейност на АБД.

¹³ Утвърдена е като норма в кодификационното средство на Пловдивската книжовна школа „Основа за българска граматика“ с автор Й. Груев, 1858 г.

модел¹⁴. Активната му творческа дейност и безспорното му израстване като една от най-авторитетните фигури в книжовните кръгове в Цариград допринасят моделът му да се популяризира и използва в българския печат и книгоиздаването през 60-те – 70-те години на XIX век, което предопределя неговото използване и при отпечатването на библейските книги.

Следователно съвсем естествено е второто издание на „Съкращение на евангелието“ да се отпечата по правилата на Славейковия правопис. Именно този Славейков правопис става стандартен за изданието на Новия Завет от 1866 г., а също и за Библията в пълния ѝ състав през 1871 г. Фрагментите на текста (Мт. 5: 7) от 1865 г. са идентични в езиково и правописно отношение с отпечатания текст на изданието на *Новия Завет* от 1866 г., непроменен и в изд. от 1871 г. Вероятно с изданието на книжката „Съкращение на евангелието“ Преводаческата комисия, а и ангажираните с тази дейност библейски дружества са искали да изпробват бъдещия езиково-правописен модел в подготовката за отпечатване на цялата Библия, чрез който да уеднаквят езиково, стилистично и правописно текста в единна монолитна цялост.

Могат да се посочат и редица лингвистични аргументи, подкрепящи тезата, че в основата си текстът в изданието от 1862 г. е на Славейков. Присъствието на множество системно употребени особености, типични за централнобалканските говори и за езика на Славейков, на фонетично, морфологично и лексикално равнище издават авторството на книжовника. Такива са причастни форми с непрегласена гласна [а] *ходяли*, 16, *грабяхъж*, *мысляхъж*, 14, *чудяль*, *плачала* 32; съкратена основа при членуваните притежателни местоимения: *нашь-тъ*, *вашъ-тъ*.

В него прозират недостатъчно шлифованият език, по-слабо обработеният език и стил, липси на елементи от сакралния библейски реквизит. В по-голяма степен се чувства присъствието на думи и изрази от народно-разговорната реч, по-голяма свобода на превода по отношение на оригинала, допуснати неумели преводачески решения и др., които са изчистени във второто издание, както и в отпечатания през 1866 г. *Нов Завет*, подготвен от Преводаческата комисия.

Така напр. в изданието от 1862 г. редица думи от говоримата реч са заменени във второто издание (1865 г.) с книжовна лексика със стилистична окраска: *вм. сиромаси* 85 – *нищи* 77, *дума* 86 – *речь* 78, *свѣщникъ* 86 – *свѣтилникъ* 78, *баща си* 89 – *Отца Вашего* 81, *въ скръшно* – 91 – *въ тайно* 82, *да слугува* 91 – *да работи* 83, *да притури* 92 – *да приложи* 83, *широки врата* 93 – *пространни врата* 85, *непраздна* – *неплодна*, *вардѣте ся* 93 – *пазѣте ся* 85 и др.

Промяна има и в някои изрази: *слѣзна дѣждъ* – 94 – *валъ дѣждъ* 86, *качи ся на горж-тж* (85) – *възлѣзе на горж-тж* 77, *да ся просвѣти свѣтина-та ви* 86 – така да *просвѣтне* *вашата видѣлина* 78.

Замяна на думи – буквални калки от гръцки или лексеми от всекидневната реч с традиционна лексика, характерна за библейския стил: *многоговореніе* 90 – *многословіе* 82, *хлѣбъ-тъ нашъ* *повседневный* – *хлѣбъ-тъ нашъ* *насъщный* 82, *погубленіе* 93 – *погыбель* 85, *хыщны вълци* 93 – *вълци* *грабители* 85 и др.

Наблюдава се стремеж архаичната лексика да се осъвремени (*ухилны* 90 – *намръщени* 82, *неплоды* – *неплодни*), а турските думи от говоримата реч да бъдат заменени с лексеми от традиционния книжовен пласт: *кюшета* 89 – *жглитѣ* 81, *шушка-та* 94 – *сжчицж-тж* 84, *антеріж-тж* 88 – *ризж-тж*; *джубе* 88 – *върхнж дрѣхж* 80, *одаж* 90 – *скръшна стаичка* 82 и др.

Навсякъде преизказните форми са заменени с форми на аорист или перфект съобразно изходните гръцки образци. Футурните форми, образувани със спрегаем спомагателен глагол (*ща*, *щещ*, *ще...*), са заменени с генерализираната частица *ще*.

Други аргументи в полза на тезата, че целият откъс е на Славейков, е присъствието на редица системно употребени типични особености за централнобалканските говори на фонетично, морфологично и лексикално равнище като причастните форми *ходяли*, 16, *грабяхъж*, *мысляхъж*, 14, *чудяль*, *плачала* 32; употребата на съкратена основа на членуваните притежателни местоимения: *вашъ-тъ*, *нашь-тъ* 92, *сынъ му* и др.

Като имаме предвид по принцип граматичните норми и обичайния състав на употребяваната от П. Р. Славейков лексика, можем да предположим кои думи и форми са коригирани в изд. от 1862 г. и да направим опит за реконструкция на редактирания текст на

¹⁴ Най-вероятно решението да се приеме Славейковият правописен модел е взето още със започването на работата на Преводаческата комисия върху *Новия завет* през 1864 г.

изданието от 1865 г. чрез ретроспекция към първичния Славейков текст. Това е глаголното окончание за 2 л., ед. ч. в имперфект **-еше** (учеше 94), което в първичния ръкописен Славейков текст вероятно е било изписано с **а**: учаше 86 (както е и във второто изд. на книгата, а също и в новозаветния текст от 1866 г. и в пълния състав на Библията от 1871 г.), а окончанието **-ме** при глаголите от III спр. най-вероятно е било **-мы**: пророкувахме 94 – пророкувахмы 86.

Съпоставката с посочените по-горе източници и допълнително представените данни от анализа на „Слово-то Христово на горж-тж“ (Мт. 5: 8) в учебната книжка „Съкращение на Евангелие-то“ (1862 г.) потвърждава хипотезата на В. Стойков, че този откъс стои много близо до първичната (ръкописна) версия на Славейков (част от неговия пълен превод на *Новия завет*). Но от друга страна, приведените по-горе примери показват, че печатният текст не е напълно аналогичен с ръкописния.

Пълният обстоен анализ на книгата в текстологичен и лингвистичен план в бъдеще вероятно ще потвърди констатацията, че преди отпечатването ѝ през 1862 г. не само приложението „Слово-то Христово на горж-тж“ (Мт. 5: 8), но и целият текст е преминал текстологична и езикова проверка и са нанесени съответните корекции, като това са извършили съвместно А. Лонг и Христокул Сичан-Николов (правописните промени са очевидни! и с тях със сигурност се е занимавал Сичан-Николов). Но този въпрос може да бъде предмет на самостоятелно изследване.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- БЛК** Българската литературна класика – знание за всички. Неизвестни архиви и културни контексти. 4.01.2019. Достъпно на: http://bglitarchives.org/content/pages/from_ckeditor/files/03_PRS-narodni_umotvorenia.jpg (Bulgarian Literary Classics – Knowledge for All. Unknown Archives and Cultural Contexts. 4.01.2019. Available at: http://bglitarchives.org/content/pages/from_ckeditor/files/03_PRS-narodni_umotvorenia.jpg)
- Богоров, И. (1844)** Първичка българска граматика, Цариградъ, 1844. Букурещ. (*Bogorov, I. Pървичka balgarska gramatika. Bukuresht.*)
- ДГА - Габрово** Държавен дигитален архив, Габрово, фонд 746 К, опис 2, а.е. 65, л. 1–2 (1–4 стр.). Писа „Невинност или Светослав и Милева“ на Йован Стерия-Попович (1825), преведена от Петко Рачев. 04.01.2019. Достъпно на: <http://www.archives.government.bg/528>. (Darzhaven digitalen arhiv, Gabrovo, fond 746 K, opis 2, a.e. 65, l. 1–2 (1–4 s.). Piesa „Nevinnost ili Svetoslav i Mileva“ na Yovan Steria-Popovich (1825), prevedena ot Petko Rachev. 04.01.2019. Available at: <http://www.archives.government.bg/528>)
- Иванова, Д. (2002)** Традиция и приемственост в новобългарските преводи на Евангелието. (Текстология и език). Пловдив: ИК „Призма“, 2002, 548 с. (*Ivanova, D. Tradiciya i piemstvenfost v novobalgarskite prevodi na Evangelieto. Tekstologiya i ezik. Plovdiv: IK “Prizma”, 2002, 548 s.*)
- Иванова, Д. (2012)** История на новобългарския книжовен език. (Лекционен курс). Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012 (*Ivanova, D. Istoriya na novobalgarskiya knizhoven ezik. (Lekcionen kurs). Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski”, 2012, 507 s.*)
- Материали (1904)** Материали, с. 1–216, София: Изд. на БКД, Държавна печатница, 1904. (Materiali, s. 1–216, Sofia: Izd. na VKD, Darzhavna pechatnitsa, 1904.)
- Славейков, П. Р. (1848)** Оригинал. Ръкопис ф. 746К, оп. 2, а.е. 91, л. 1–38. (*Slaveykov, P.R. Original. Rakopis f. 746K, op. 2, a.e. 91, l. 1–38.*)
- Славейков, П. Р. (1904)** Писма от П. Р. Славейков. – В: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XX, II. (*Slaveykov, P. R. Letters by P. R. Slaveikov. –V: Sbornik za narodni umotvorenia, nauka i knizhnina, kn. XX, II.*)
- Стойков, Б. (2017)** Преводната рецепция на Библията на новобългарски език през XIX век. Автореферат на дисертационен труд за присъждане на НОС „доктор“. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2017 (53 с.) (*Stoykov, B. Prevodnata reserpciya na Bibliata na novobalgarski ezik prez XIX vek.*). Avtoreferat na disertacionen trud za prisazhdane na NOS „doktor“. Sofiya: UI “Sv.Kliment Ohridski”, 2017 (53 s.)
- Съкращение (1862)** Съкращение на Евангелие-то за ползж на български-ты училища. Цариградъ. Въ книгопечатницж-тж на А. Минасова, 1862. (*Sakrashtenie na Evangelie-to za polzj na balgarski-ty uchilishta. Tsarigrada. Va knigopечатnitsж-тж на A. Minasova, 1862.*)
- Съкращение (1865)** Съкращение на Евангелие-то за ползж на български-тѣ училища. Цариградъ. Въ книгопечатницж-тж на А. Минасова, 1865 (второ изд.). (*Sakrashtenie na Evangelie-to za polzj na balgarski-tѣ uchilishta. Tsarigrada. Va knigopечатnitsж-тж на A. Minasova, 1865 (vtoro izd.).*)